



УДК 37.04-056.3:376.42

ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ТРУДОВОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Олена ГОРБАТЮК, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна; lena.gorbatuk1993@gmail.com; ORCID: 0000-0002-8563-1535

У статті висвітлено особливості соціалізації та трудової адаптації дітей з порушеннями інтелектуального розвитку (ПІР), які навчаються в закладах спеціальної освіти. Теоретично обґрунтовано, що питання соціалізації та адаптації дітей, які мають порушення інтелекту, у спеціальній педагогіці досі вважається недостатньо висвітленим як у теоретичному, так і практичному плані.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні проблем і підходів до їх вирішення в педагогічній галузі щодо соціалізації та трудової адаптації дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. До основних завдань трудової підготовки учнів з особливими освітніми потребами віднесено: виховання мотивованого життєво-зацікавленого ставлення до праці і формування відповідних якостей особистості (уміння працювати в колективі, почуття самостійності, самоствердження, відповідальності; корекція і компенсація засобами трудового навчання недоліків фізичного і розумового розвитку; професійна підготовка, яка дає можливість по закінченню школи працювати на виробництві).

Зазначено, що основна проблема професійно-трудової підготовки школярів з ПІР тісно пов'язана з їх психофізіологічною готовністю до оволодіння професійно-трудою діяльністю, а саме: сила, темп і ритм цілеспрямованих рухів, пасивність та інертність когнітивних процесів.

Розглянуто основні порушення рухової сфери означеної категорії дітей і наведено певні підходи до розв'язання проблеми соціально-трудою адаптації випускників спеціальних шкіл. Підсумовано, що вирішення проблем можливе шляхом удосконалення змісту професійно-трудою навчання на основі формування в учнів з порушеннями інтелектуального розвитку професійно-трудою компетентності – необхідних техніко-технологічних знань, трудових умінь та навичок відповідно до умов сучасного виробництва. Подальші перспективи вбачаємо в створенні ефективної системи професійно-трудою навчання в нових соціально-економічних умовах країни.

Ключові слова: освіта, спеціальна педагогіка, діти з порушеннями інтелектуального розвитку, професійно-трудою навчання, соціалізація, адаптація.

Olena Horbatiuk, Institute of Special Pedagogy and Psychology named Mykola Yarmachenko of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv Ukraine

To the problem of socialization and labor adaptation of children with disabilities of intellectual development

The article highlights the features of socialization and labor adaptation of children with intellectual disabilities who study in special education institutions. It is theoretically substantiated that the issue of socialization and adaptation of children with intellectual disabilities in special pedagogy is still considered insufficiently covered both in theoretical and practical terms.

© Горбатюк О., 2022



The purpose of the article is to theoretically substantiate the problems and approaches to their solution in the pedagogical field of socialization and labor adaptation of children with intellectual disabilities.

The main tasks of labor training of students with special educational needs include: education of motivated life-interested attitude to work and formation of appropriate personality traits (ability to work in a team, sense of independence, self-affirmation, responsibility; correction and compensation by means of labor training deficiencies of physical and mental development; professional training that allows you to work in production after graduation).

It is noted that the main problem of vocational training of students with intellectual disabilities is closely related to their psychophysiological readiness to master vocational activities, namely: strength, pace and rhythm of purposeful movements, passivity and inertia of cognitive processes.

The main violations of the motor sphere of this category of children are considered and certain approaches to solving the problem of social and labor adaptation of graduates of special schools are given.

It is concluded that solving problems is possible by improving the content of vocational training based on the formation of students with intellectual disabilities professional vocational competence – the necessary technical and technological knowledge, skills and abilities in accordance with modern production conditions.

We see further prospects in creating an effective system of vocational training in the new socio-economic conditions of the country.

Keywords: education, special pedagogy, children with intellectual disabilities, vocational training, socialization, adaptation.

Актуальність дослідження. Сучасний стан системи освіти дітей із особливими освітніми потребами (ООП) в Україні передбачає розроблення нових теоретичних і методичних підходів до основ навчання, виховання, корекційної та реабілітаційної роботи.

Особливої актуальності набувають питання соціалізації дітей з ООП, зокрема з порушеннями інтелектуального розвитку, розв'язання яких спрямоване на створення можливостей для особистісного та суспільного розвитку дитини, її повноцінного існування в соціумі.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Важливим показником розвитку суспільства є гуманне, турботливе і милосердне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, які мають право на повноцінне життя. Соціалізація охоплює всі етапи життєвого шляху дитини, протягом якого вона засвоює і використовує цінності культури. Однак, на процес соціалізації дітей із ООП впливає ціла низка чинників, що вимагають від неї певної просоціальної поведінки й активності, що обумовлює створення умов для спеціальної корекції особистісного становлення таких дітей.

У цьому контексті здійснено низку досліджень, що присвячені особливостям соціалізації дітей із особливими освітніми потребами (В. Бондар, 1988; В. Засенко, 2006; С. Кульбіда, 2007; Л. Макарчук, 2017; Р. Процюк, 2010; Т. Сак, 2014; Є. Синьова, 2015; Т. Скрипник, 2010; О. Хохліна, 2013 та ін.). Проблема соціалізації дітей з ПІР у широкому розумінні розглядається в працях А. Висоцької, 2013; В. Синьова, 2021; О. Хохліної, 2000; Л. Шипіциної, 2005; W. Tisdall, 1964 та ін. Особливості процесу адаптації, зокрема соціальної, висвітлюються



в дослідженнях О. Гаврилова, 2012; А. Висоцької, 1994; С. Коноплястої, 1991; В. Синьова, 2008 та ін.; психологічної та соціально-психологічної – В. Войтко, 2016; Н. Коломінського, 1972; І. Матющенко, 2008; О. Проскурняк, 2014 та ін.; соціально-трудової – О. Агавеляна, 1979; В. Бондаря, 1969; А. Висоцької, 1994; Г. Дульнева, 1969; Г. Мерсіянової, 1965; С. Мирського, 1997; Б. Пінського, 1970; О. Хохліної, 2000 та ін. У дослідженнях Ю. Бистрової, 2012; В. Бондаря, 2004; І. Єременка, 1971; М. Кузьмицької, 1977; Г. Мерсіянової, 1965; С. Мирського, 1980; К. Турчинської, 1972 та ін. проаналізовано проблему професійної підготовки та професійного становлення учнів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Підсумовуючи можна стверджувати, що в більшості зазначених праць акцентовано увагу на недостатньому рівні готовності випускників спеціальної загальноосвітньої школи до самостійного життя, накреслено шляхи її поліпшення. Зустрічаються окремі психолого-педагогічні дослідження, які певною мірою розв'язують означену проблему. Вченими доведено, що посилена увага до соціалізації осіб з порушеннями інтелектуального розвитку є необхідною умовою соціального оздоровлення суспільства, а складнощі в їх соціалізації пов'язані передусім з невизначеністю спеціальних коригуючих впливів.

Водночас стан наукового розв'язання проблеми соціалізації в спеціальній педагогіці навряд чи можна визначити таким, що задовольняє сучасні суспільні потреби. Незважаючи на значущість проблеми соціалізації і вагому кількості присвячених їй праць, вона ще й досі вважається недостатньо розробленою як у теоретичному, так і практичному плані.

Проблема психолого-педагогічного супроводу дітей у закладі спеціальної освіти для їх соціалізації з позиції її змісту, суті кожної з її стадій, основних показників прояву – не була предметом системного дослідження. Відтак, не підлягало особливому розгляду і питання визначення організаційно-методичних засад реалізації цього процесу, повноти його педагогічного забезпечення в спеціальній школі.

Треба відзначити, що саме повнота соціалізації і досягнення її результатів передбачає також забезпечення процесів індивідуалізації та інтеграції дитини, яка спроможна усвідомити свої можливості, що варто розвивати і використовувати у своїй життєдіяльності, і що найперше – в умовах шкільного навчання й виховання. Відтак, послідовне і цілісне психолого-педагогічне забезпечення соціалізації учнів має складати важливий напрям корекційно-виховної роботи закладу спеціальної освіти, що передбачає необхідність подальшого теоретико-емпіричного дослідження проблеми і прийняття відповідних практичних педагогічних рішень.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні проблеми соціалізації та трудової адаптації дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Результати дослідження. Одним із пріоритетних напрямів спеціального навчання дітей з ООП поряд із загальною освітою є забезпечення для них реальної можливості отримання трудової підготовки. Обумовлено це тим, що для більшості випускників з ООП лише трудове навчання в спеціальних закладах освіти, спрямоване на професійну підготовку, корекцію і компенсацію їх розу-



мового та фізичного розвитку, забезпечує можливість працевлаштування у сфері суспільного виробництва.

Як зазначають учені, відмінності трудової підготовки дітей з особливими освітніми потребами порівняно з їх однолітками, які нормально розвиваються, викликані необхідністю її посилення з метою корекції відхилень у розвитку і підготовці їх до повноцінної участі в трудовому житті в сучасних умовах економічного розвитку суспільства (В. Бондар, 1988; А. Долженко, 2012). У дослідженнях зазначено, що завданнями трудової підготовки учнів з ООП є: виховання мотивованого життєво-зацікавленого ставлення до праці і формування відповідних якостей особистості (уміння працювати в колективі, почуття самостійності, самоствердження, відповідальності; корекція і компенсація засобами трудового навчання недоліків фізичного і розумового розвитку; професійна підготовка, яка дає можливість по закінченню школи працювати на виробництві).

Варто наголосити, що ці завдання є основними для всіх категорій дітей з ООП, особливого значення набувають щодо учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, які в силу своїх інтелектуальних і психофізичних особливостей є найбільш неповними в плані забезпечення їм загальної освіти, трудової підготовки й особливо працевлаштування.

Подальша доля випускників спеціальних шкіл часто невизначена, адже на ринку праці вони не витримують конкуренції зі своїми однолітками, які нормально розвиваються. Особливо гостра проблема працевлаштування, бо, крім зниження інтелекту, учні мають, як правило, супутні психоневрологічні, фізичні та соматичні ускладнення, що заважають становленню професійних навичок. Особливості пам'яті і мислення в учнів з ППР ведуть до ускладнень при формуванні техніко-технологічних знань, що, у свою чергу, впливає на усвідомленість і мобільність навичок і вмій.

Держава і сучасна наука орієнтують школу на доступність, варіативність, індивідуалізацію освітніх послуг, максимально забезпечують інтереси особистості, яка розвивається. Ці напрями в діяльності спеціальної школи є пріоритетними в організації освітнього середовища для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Професійно-трудове навчання, як важливий і соціально-значущий предмет, спрямований на соціально-трудова адаптацію школярів з ППР. Це передбачає вдосконалення організації освітнього процесу, наукове обґрунтування змісту навчання, рівня його методичного забезпечення.

Наявність порушень у розумовому розвитку позначається на тому, що вибір професії для таких учнів звужується до працевлаштування за обмеженою кількістю доступних їм спеціальностей. Тому головним напрямом профорієнтаційної роботи в спеціальній загальноосвітній школі є виховання в учнів інтересів і схильностей до рекомендованих видів праці при врахуванні їх потенційних можливостей, реалізація яких забезпечується корекційним характером навчання. Вирішення цього завдання ускладнюється своєрідністю самої трудової діяльності, її особливою специфікою в навчальному процесі.



Виражений недорозвиток у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку трудової адаптації, формування техніко-технологічних знань, мовлення і мислення, визначило необхідність розробки специфічних вимог до організації їх трудового навчання, його практичної і корекційної спрямованості (Г. Дульнев, 1969; С. Мирский, 1977; Б. Пінский, 1970 та ін.). І, тим не менш, методичний бік професійного навчання, який має надавати особливий корекційний вплив на загальний і професійний розвиток учнів, є ще недостатньо розробленим.

Проблема професійно-трудової підготовки школярів з ППР тісно пов'язана з їх психофізіологічною готовністю до оволодіння професійно-трудою діяльністю.

Складний і поліморфний характер порушень психофізичного розвитку в школярів зазначеної категорії ускладнює процеси їхнього професійно-трудоого навчання, виховання і реабілітації (В. Бондар, 1988; Г. Дульнев, 1969; В. Карвяліс, 1988; Г. Мерсіянова, 1965; С. Мирський, 1980; М. Супрун, 2014; К. Турчинська, 1976; О. Хохліна, 2000 та ін.).

Зокрема, праці О. Агавеляна, 1979; М. Арнольдова, 1968; В. Бондаря, 1988; І. Бгажної, 1997; А. Висоцької, 2014; В. Войтко, 2016; А. Раку, 1979; К. Турчинської, 1976 присвячені вивченню окремих аспектів проблеми адаптації учнів з ППР і випускників спеціальної школи. Варто зауважити, що в більшості досліджень йдеться переважно про соціалізацію випускників спеціальної школи, їх соціально-трудою адаптацію. У них порушуються питання психологічної, практичної і соціальної підготовки дітей зазначеної категорії до самостійної життєдіяльності, визначаються причини недостатнього рівня адаптованості старшокласників до умов виробництва, пропонуються рекомендації щодо вдосконалення виховних і корекційних можливостей існуючої системи професійно-трудоого навчання.

Окремі підходи до розв'язання проблеми соціально-трудою адаптації випускників спеціальних шкіл розкриваються в працях В. Бондаря, 1988; А. Висоцької, 1994; К. Турчинської, 1976 та ін.

Так, В. Бондар розглядав трудову адаптацію дітей з ППР як початок їх самостійного життя, трудової діяльності, становлення особистості на основі входження в життя. Ним з'ясовано, що адаптація в умовах трудового колективу вимагає від особистості пристосування до вироблених у ньому правил і норм поведінки, традицій, режиму праці, встановленого характеру взаємостосунків між керівниками і виконавцями, визнання усталених критеріїв оцінки діяльності кожного члена колективу. На думку В. Бондаря, успішний перебіг соціально-трудою адаптації залежить не лише від особистості, а й від соціального оточення, соціальних відносин, які склалися в колективі.

Досліджуючи проблему виробничої адаптації учнів спеціальної школи, А. Висоцька виявила, що на успішний її перебіг впливає перш за все наявність знань у старшокласників про організацію виробництва та схильності до комунікативної діяльності.

Недоліки соціально-трудою адаптації дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, на думку К. Турчинської, зумовлені прогалинами в системі професійно-трудоого навчання і значною мірою пов'язані з недостатнім науково-теоретичним обґрунтуванням професійного відбору в спеціальній школі.



В Україні в останні роки проведено низку психолого-педагогічних досліджень (А. Долженко, 2012; І. Кущенко, 2007; М. Супрун, 2014; І. Татяничкова, 2014; К. Турчинська, 1976; О. Хохліна, 2000 та ін.), розгляд яких дає змогу внести суттєві доповнення до науково-методичних засад професійно-трудового навчання школярів з ППР спеціальної школи. У цих дослідженнях, зокрема, йдеться про: основні етапи становлення трудового навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку (В. Бондар); активізацію навчальної діяльності учнів на уроках трудового навчання (К. Турчинська); шляхи вдосконалення навчально-виховної роботи щодо виробничої адаптації старшокласників з порушеннями інтелектуального розвитку (А. Висоцька); особливості соціально-трудової адаптації учнів молодших класів спеціальної школи (А. Долженко); ефективні шляхи навчання учнів техніко-технологічних знань, як однієї з умов їх усвідомленої практичної діяльності (І. Кущенко, Г. Мерсіянова); формування в учнів позитивного ставлення до трудової діяльності (А. Корнієнко); виховання готовності учнів до праці в системі професійно-трудового навчання (К. Рейда); особливості формування життєвих орієнтацій в учнів спеціальної школи (І. Татяничкова); про особливості професійного орієнтування та розвиток професійних якостей, як основи успішної соціально-трудової адаптації школярів з ППР (А. Висоцька, В. Товстоган); про забезпечення корекційної спрямованості трудового і професійно-трудового навчання (Г. Мерсіянова, О. Хохліна), про навчання учнів користуватися різними видами інструкцій, як однієї з умов розвитку самостійної практичної діяльності школярів (А. Ібрагімова).

В. Петрова наголошує на важливості уроків праці в молодших класах і дає рекомендації для успішної роботи. Ручну працю необхідно використовувати для корекції недоліків пізнавальної діяльності, насамперед спостережливості, уяви, мовлення, просторового орієнтування. Увага вчителя повинна бути спрямована на виховання в учнів уміння цілеспрямовано і планомірно спостерігати, уявляти образ майбутнього виробу, спираючись на особливості матеріалу, орієнтуватись на обмеженій площині (аркуш паперу, поверхня столу тощо) і в навколишньому середовищі. На всіх етапах трудової діяльності здійснюється розвиток мовлення учнів. Це має відбуватись організовано, з постійною увагою вчителя до висловлювань дітей (повноти і послідовності викладу, граматичної будови, багатства лексики).

Корекція недоліків, притаманних дітям з ППР, забезпечується відповідним змістом, організацією і спеціальними методами навчання. Процес навчання ручній праці має відбуватись переважно фронтально. Разом з тим типологічні та індивідуальні особливості школярів з ППР, розрізняючи рівень їх самостійності в праці, потребує диференційованого підходу.

Ця вимога знайшла деяке відображення в змісті програми з ручної праці. Маються на увазі різноманітні рівні складності трудових завдань при виконанні програмних виробів. Разом із тим у процесі навчання праці молодших школярів обов'язковим є індивідуальний підхід до учнів, вивчення, спостереження за успіхами і виявлення можливостей кожного учня. Особливості психофізичного розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями є причиною того, що



на перших етапах навчання учні потребують значної допомоги вчителя і ще не можуть самостійно виконувати багато трудових завдань. Однак допомога педагога на різних етапах навчання має варіюватися і поступово зменшуватись.

Як зазначає В. Бондар, організація трудового навчання в молодших класах спеціальної школи – перший пропедевтичний етап трудової підготовки школярів з ППР. Упродовж цього періоду учням необхідно підготуватись до переходу на наступний етап – ручної праці, який здійснюється на базі навчальних майстерень.

На думку вченого, у практиці роботи склалася ідея, що основний зміст цієї підготовки полягає в тому, щоб у процесі навчання сформувати в дітей уміння виконувати окремі трудові прийоми, дати певний багаж спеціальних знань. Однак, було б неправильно зводити всю систему роботи по праці в молодших класах до вирішення тільки цих завдань. Завдання трудової підготовки молодших школярів варто розглядати більш широко.

Отже, необхідність виконувати ті чи інші трудові прийоми створює передумови для фізичного розвитку дітей. Однак ця робота має бути цілеспрямованою і здійснюватися систематично. Тому, організовуючи кожне заняття, учителю необхідно завчасно встановити, у якому темпі і ритмі воно буде йти, які попередні вправи виконати. Особливу увагу потрібно звернути на правильність виконання робочих прийомів, правильну хватку інструментів, щоб у подальшому не довелось перевчати школярів. Важливо прагнути відпрацювати чіткість і спритність робочих рухів. Фізичне навантаження потрібно поступово збільшувати.

Уся корекційна робота на уроках має носити цілеспрямований характер і сприяти розвитку самостійності у виконанні трудових завдань.

О. Чеботарьова (2015) зазначає, що психолого-педагогічні дослідження свідчать про накопичення значного досвіду з теоретико-методичних основ професійно-трудового навчання школярів з порушеннями інтелектуального розвитку, що сприяло розробленню програмно-методичного забезпечення трудового навчання в спеціальних закладах для цієї категорії дітей.

Утім, аналіз практичного досвіду професійно-трудового навчання в основній ланці спеціальної школи для дітей з ППР засвідчує низку проблем, які потребують негайного вирішення:

- відсутність сучасного науково-методичного забезпечення змісту професійно-трудового навчання відповідно до нових виробничих технологій;
- необхідність активізації творчих сил школярів, підвищення рівня їхньої професійно-трудової компетентності;
- переважне використання в навчально-виховному процесі застарілих репродуктивних методів, форм і засобів трудової підготовки, які обмежують творчі здібності та нахили учнів;
- недостатнє врахування особливостей трудової діяльності учнів з низькими пізнавальними можливостями (помірними порушеннями інтелектуального розвитку);
- значні труднощі в школярів у процесі засвоєння змісту програмового матеріалу, виконанні технічних операцій та етапності виконання об'єктів праці;
- недостатнє матеріально-технічне забезпечення спеціальних шкіл.



Вирішення цих проблем можливе шляхом удосконалення змісту професійно-трудового навчання на основі формування в учнів з ППР професійно-трудової компетентності – необхідних техніко-технологічних знань, трудових умінь і навичок відповідно до умов сучасного виробництва. Також потребує вдосконалення методика професійно-трудового навчання на основі врахування психофізичних можливостей учнів з різними рівнями пізнавальних можливостей (з легкими та помірними порушеннями); посилення корекційно-розвивальних засобів впливу на школяра, його емоційно-вольову сферу, пізнавальну, мовленнєву діяльності, а також ціннісно-мотиваційну сферу, розвиток якої забезпечується через виховання самостійності, організованості, позитивного ставлення до праці загалом.

Підготовка старшокласників з ППР до соціально-психологічної адаптації – це насамперед створення сприятливих психолого-педагогічних умов для розвитку в них адаптаційних можливостей, що забезпечують збалансування внутрішнього психофізіологічного стану та психічних властивостей і зовнішніх вимог життєдіяльності в найближчому соціальному середовищі (класі). В основу таких умов покладаються вимоги до спеціальної організації педагогічного впливу на учнів спеціальної школи, виходячи з суті соціально-психологічної адаптації, особливостей її прояву в школярів, основних складових корекційно-виховної роботи зі школярами; добір адекватних педагогічних засобів.

Складовими корекційно-виховної роботи з учнями з ППР, спрямованої на їх підготовку до соціально-психологічної адаптації, є: оптимізація міжособистісних стосунків у класному колективі; послаблення нейротичних проявів в учнів, як показників дезадаптованості; розвиток у них здатності до емпатії; сприяння самовизначенню старшокласників і їх ціннісно-орієнтаційній єдності з колективом.

Оптимізація міжособистісних стосунків у класному колективі передбачає формування в них навичок спілкування, що сприяють згуртуванню групи, становленню вмінь будувати взаємостосунки з оточуючими людьми. Послаблення в школярів нейротичних проявів здійснюється на основі розвитку спілкування учнів, корекції неадекватної соціальної поведінки, зниження рівня їх агресивності і тривожності, формування вмінь саморегуляції емоцій, досягнення розслаблення, збільшення довольної активності учнів і виявлення до них довіри. Розвиток в учнів здатності до емпатії здійснюється за її складовими (співчуття та співпереживання) і видами (передусім емоційна, певною мірою – когнітивна та предикативна) і передбачає формування навичок, необхідних для забезпечення повноти характеристик емпатії.

Сприяння самовизначенню старшокласників і їх ціннісно-орієнтаційній єдності з колективом забезпечується формуванням у них спрямованості – передусім ціннісних орієнтацій (як змістової її сторони) та мотивів (цілей, життєвих планів, інтересів, ідеалів, світогляду, переконань). Така робота передбачає засвоєння учнями знань щодо основних сфер життєдіяльності, навчання їх умінню планувати свої життєві перспективи, уміння диференціювати особистісні та колективні цілі й завдання; розвиток особистісної ініціативи учнів щодо всіх видів діяльності, прийняття завдань, що ставляться перед класом, і включення в їх розв'язання.



Разом з тим у роботі з дітьми з ППР правильний вибір трудової спеціальності для кожної дитини має серйозні труднощі. При виборі професії необхідно враховувати соціальну значущість професій, їх доступність, корекційну спрямованість. Потрібно мати на увазі, що через відсутність професіограм за профілями трудового навчання в спеціальній школі не всі спеціальності відзначаються високою корекційною спрямованістю на розумовий розвиток. Для корекції порушень розумового і фізичного розвитку найбільш придатні столярна, слюсарна і швейна справа. Можлива варіативність спеціалізацій (наприклад, картонажно-палітурна справа) для груп з ускладненими формами інтелектуальних порушень. Доцільно викладати професійну працю в 4 класі так, щоб учні проявили себе з основ декількох професій, чергуючи профілі навчання. Вибір професій базується на врахуванні інтересів, здібностей і особливостей розвитку школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. При цьому необхідний облік можливості їх працевлаштування.

Від правильного вибору профілю трудового навчання залежить інтерес до навчання в дитини з ППР: спостерігається активність у розумовій діяльності, мобілізується увага, підвищується настрій. Інертні діти стають ініціативними, а порушники порядку – дисциплінованими. Засвоєння програми проходить більш успішно. Для пробудження пізнавального інтересу необхідно будувати заняття таким чином, щоб вони слугували імпульсом до продуктивних інтелектуальних операцій. Сформований інтерес до роботи – потужне джерело активізації діяльності, розвитку інтелектуальної та емоційно-вольової сфери школярів з порушеннями інтелектуального розвитку [3].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати досліджень дають змогу зробити висновок про те, що несформована психофізіологічна готовність, а саме: сила, темп і ритм цілеспрямованих рухів, пасивність та інертність когнітивних процесів, стає на перешкоді соціалізації і трудовій адаптації школярів з ППР, що, у свою чергу, негативно впливає на соціальне становлення таких дітей у суспільстві.

Отже, перспективним видається вдосконалення змісту професійно-трудового навчання на основі формування в учнів з порушеннями інтелектуального розвитку професійно-трудової компетентності – необхідних техніко-технологічних знань, трудових умінь і навичок відповідно до нових соціально-економічних умов країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бондар В. І.* Підготовка учнів допоміжної школи до самостійної трудової діяльності. Київ: Рад. школа, 1988. 128 с.
2. *Висоцька А. М.* Підвищення ефективності виробничої адаптації випускників допоміжних шкіл у процесі професійно-трудового навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 1994. – 135 с.
3. *Долженко А. И.* Педагогические основы социально-трудоваї адаптации учащихся младших классов вспомогательной школы : дис. ... докт. пед. наук: 13.00.03. Київ, 2012. – 468 с.



4. Карвялис В. Ю. Социально-трудовая адаптация выпускников специальных школ для аномальных детей (на материале Литовской ССР) : дис. ...докт. пед. наук : 13.00.03. Шауляй, 1988. – 272 с.

5. Матющенко І. М. Підготовка старшокласників допоміжної школи до соціально-психологічної адаптації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2008. – 184 с.

6. Петрова В. Г. Проблема дифференцированного подхода при обучении умственно отсталых учащихся. М. : НИИ дефектологии АПН СССР, 1986. С. 5 – 21.

7. Тат'яничкова І. В. Соціалізація дітей з порушеннями інтелектуального розвитку : монографія. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2014. 381 с.

8. Турчинская К. М. Профорентация во вспомогательной школе. Київ: Рад. школа, 1976. 127 с.

9. Хохліна О. П. Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку. К.: Педагогічна думка, 2000. 286 с.

10. Чеботарьова О. В. Особливості соціалізації школярів із порушеннями розумового розвитку засобами професійно-трудового навчання // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Вип. 17. Київ, 2015. С. 265 – 268.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bondar, V. I. Pidhotovka uchniv dopomizhnoi shkoly do samostiinoi trudovoi diialnosti. Kyiv: Rad. shkola, 1988. 128 s. (in Ukrainian)

2. Vysotska, A. M. Pidvyshchennia efektyvnosti vyrobnychoi adaptatsii vypusknnykiv dopomizhnykh shkil v protseji profesiino-trudovoho navchannia : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.03. Kyiv, 1994. – 135 s. (in Ukrainian)

3. Dolzhenko, A. I. Pedagogicheskie osnovy social'no-trudovoj adaptatsii uchashhihsja mladshih klassov vspomogatel'noj shkoly : dis. ... dokt. ped. nauk : 13.00.03. Kiiiv, 2012. – 468 s. (in Russian)

4. Karvjalis, V. Ju. Social'no-trudovaja adaptacija vypusknikov special'nyh shkol dlja anomal'nyh detej (na materiale Litovskoj SSR) : dis. ...dokt. ped. nauk : 13.00.03. Shaul'jaj, 1988. – 272 s. (in Russian)

5. Matiushchenko, I. M. Pidhotovka starshoklasnykiv dopomizhnoi shkoly do sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.03. Kyiv, 2008. – 184 s. (in Ukrainian)

6. Petrova, V. G. Problema differencirovannogo podhoda pri obuchenii umstvenno otstalyh uchashhihsja. M. : NII defektologii APN SSSR, 1986. S. 5 – 21 (in Russian)

7. Tatianchykova, I. V. Sotsializatsiia ditei z porushenniamy intelektualnoho rozvytku : monohrafiia. Sloviansk : Vyd-vo B. I. Matorina, 2014. 381 s.

8. Turchinskaja, K. M. Proforientacija vo vspomogatel'noj shkole. Kiiiv: Rad. shkola, 1976. 127 s. (in Ukrainian)

9. Khokhlina, O. P. Psykholoho-pedahohichni osnovy korektsiinoi spriamovanosti trudovoho navchannia uchniv z vadamy rozumovoho rozvytku. K.: Pedahohichna dumka, 2000. 286 s. (in Ukrainian)

10. Chebotarova, O. V. Osoblyvosti sotsializatsii shkoliariv iz porushenniamy rozumovoho rozvytku zasobamy profesiino-trudovoho navchannia // Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 19. Korektsiina pedahohika ta psykholohiia. Vyp. 17. Kyiv, 2015. S. 265 – 268. (in Ukrainian)